

MICHEL FOUCAULT:**Zrození biopolitiky. Kurz na Collège de France (1978 – 1979)**

Brno: CDK 2009, 352 s. Překlad: Petr Horák

Jeden z posledných vydaných súborov textov významného francúzskeho excentrického mysliteľa Michela Foucaulta (1926 – 1984) nesie súhrnný názov *Zrodenie biopolitiky*. V podstate ide o prepis prednášok z prednáškového kurzu Collège de France v rokoch 1978 – 1979. Napriek komplikáciám¹ sa podarilo zostaviť text dvanástich prednášok, pričom treba uviesť, že ide o priebežnú podobu Foucaultovho výskumu v značne redukovanej podobe v zmysle chýbajúcich línií dôkazov niektorých uvádzaných hypotéz. V samotnom texte, najmä pri porovnaní jeho štýlu s predchádzajúcimi Foucaultovými dielami, je zreteľná neukončenosť, spôsobená formou prejavu, častým opakovaním a pripomienkovaním, ako aj narážkami s nešpecifikovaným významom.

Sám Foucault v úvode svojho resumé poukazuje na charakter kurzu, ktorý „bol nakoniec vcelku venovaný tomu, čo malo byť len úvodom“ (s. 273). Proklamovanou témou mala byť biopolitika, pod ktorou rozumel praktiky racionalizácie vládnych problémov týkajúcich sa javov vlastných až do inkriminovaného 18. storočia živým ľuďom a spoločnostiam. Problémy natality, mortality, hygieny či rasového zloženia spoločnosti zaujali v 19. storočí výsadné a nevyvrátiteľné miesto v kontexte politickej racionality. Foucault sa však viac-menej zastavil pri probléme liberalizmu, ktorý uňho úzko súvisel so zmenu prístupu k fenoménu populácie.

Foucault si na rozdiel od teoretického či ideologického záberu úmyselne vybral svoj „klasický“ nástroj skúmania a hľadania odpovedí – výpoveď. Liberalizmus mal vypovedať o spôsobe reprezentácie spoločnosti, ale ešte predtým bolo nevyhnutné odpovedať na otázku týkajúcu sa charakteru mocenských vzťahov a vládnych praktík, ktoré liberalizmus konštituovali. Prednáškový kurz sa pokúšal predovšetkým zodpovedať otázku, nakoľko podmienil liberalizmus to, čo nazývame biopolitikou.

Prvotne sa Foucault pokúša tento problém priblížiť skúmaním vlády a vládnutia² a vzápätí sa dostáva cez hypotézu neexistencie univerzálií ku kritike historicizmu: „... ako môžete písať dejiny, ak nepripustíte a priori, že existuje niečo ako štát, spoločnosť, suverén, poddaní“ (s. 13)? Štát je však sám pluralitne špecifický, a to ako spôsobmi vlády, tak

¹ Ide o komplexný prepis prednášok z diktafónov poslucháčov, poznámok, a najmä výsledných resumé samotného M. Foucaulta s prihliadnutím na originálny písaný podklad jeho vlastného bádania, dodaný jeho blízkym priateľom Danielom Defertom. Text na vydanie pripravil Michel Senellart pod vedením François Ewalda a Alessandra Fontanu.

² „Chcel som študovať umenie vládnuť, teda premyslený spôsob, ako vládnuť čo najlepšie, a tiež súčasnú reflexiu najlepšieho možného spôsobu vládnutia. To znamená, že som sa snažil uchopiť okamih reflexie v praxi vlády a z praxe vlády“ (s. 12).

aj danými inštitúciami. Moderný štát sa však od 17. storočia zameril na vnútornú reguláciu vládnej racionality. Dôsledkom toho je možnosť odhaľovania a opätovného zahaľovania javov či procesov³ a následného vytvárania dispozitívu vedenia, ktorý legitimizuje delenie vyššie uvedeného na pravdivé a nepravdivé. Vo svojej druhej prednáške Foucault zdôvodňuje spojenie medzi liberálnou vládou a koncepciou pravdy prostredníctvom analýzy trhu a poskytuje dve riešenia problému obmedzenia výkonu verejnej moci (francúzsky právny radikalizmus a anglický utilitarizmus). V nasledujúcej prednáške sa zameriava na dôsledky prechodu od merkantilizmu k modelu trhu A. Smitha, a predovšetkým na upevnenie významu liberalizmu ako individuálne predvídaného rizika, elasticky kopírujúceho záujmy väčšiny a umožňujúceho vznik a existenciu úmerných kontrolných mechanizmov.

Počínajúc štvrtou prednáškou, ktorá sa nesie v duchu komparácie nemeckého ordoliberalizmu a amerického anarcholiberalizmu, sa prednášky⁴ prikláňajú primárne ku skúmaniu nemeckého neoliberalizmu, v ktorom Foucault na konkrétnych historicky podložených príkladoch z teórie práva, ekonómie či politológie dokladá ambivalentnú funkciu ekonomickej slobody ako predpokladu liberalizmu. Ďalej ukazuje, že sociálny intervencionizmus ako možnosť aktualizácie danej slobody nestojí v protiklade k trhovej ekonomike liberalizmu. Liberálny intervencionizmus však nie je vyslovene hegemonisticky direktívny či chaoticky voľnomyšlienkový, ale stanovujúce pravidlá kopírujúce model rozhodovania spotrebiteľov a plebiscitu cien (s. 145).

Zvláštnu úlohu prikladá Foucault právnemu štátu, ktorý nielenže je v klasickom rozpore s despotizmom či policajným štátom, ale v prístupe k občanovi znamená predovšetkým zabezpečenie mechanizmu možnosti odvolania sa proti vládnej moci. Práve metodologickému dosahu analýzy mikromocí je venovaná ôsma prednáška, v ktorej Foucault zdôvodňuje svoje predchádzajúce zameranie na otázku nemeckého neoliberalizmu: za účelom náčrtu pozadia konkrétneho skúmania a dokazovania rôznych obsahov mocenských vzťahov pomocou daného analytického rámca. Zdôrazňuje, že moc nie je možné považovať „ani za princíp samej seba, ani za explikatívnu hodnotu, vstupujúcu od začiatku do hry“ (s. 165). Moc je len označením oblasti vzťahov, ktoré je potrebné skúmať na základe analytickej mriežky správania ľudí.

Deviata a desiatu prednáška sa zaoberajú americkým neoliberalizmom a jeho odlišnosťou od kontinentálneho liberalizmu.⁵ Od neoliberalistickej kritiky nedostatočnej analýzy práce v klasickej ekonómii sa presúva k otázke charakteru kapitálu práce ako mzdy. Formuluje tézu kapitalizácie pracujúceho subjektu a jeho alternatívnych príležitostí, pri-

---

³ Ide o problémy typu šialenstvo, nemoc, zločinnosť, sexualita atď., s ktorých existenciou dokáže „svetlo rozumu“ na základe určitých praktík usporiadaných podľa určitého režimu pravdy manipulovať.

⁴ Ide o prednášky, ktoré odzneli 7. – 21. februára 1979.

⁵ Čo sa týka rozlíšenia foriem liberalizmu, Foucault konštatuje: „Americký neoliberalizmus sa v porovnaní s touto dvojznačnosťou nemeckého liberalizmu javí ako úplne radikálny a vyčerpávajúci. V americkom neoliberalizme ide skutočne vždy o zovšeobecnenie ekonomickej podoby trhu. Ide o to, túto podobu, formu, rozšíriť na celé sociálne teleso a na celý sociálny systém, ktoré obvykle nepodliehajú monetárnej zmene alebo ňou nebývajú sankcionované“ (s. 212).

čom uvedenie si tohto stavu formuje subjekt „homo oeconomicus“. Podľa Foucaulta je len otázkou času, kedy problém genetickej modifikácie a následnej stratifikácie vstúpi do zorného poľa ekonómie a stane sa súčasťou nasledujúceho spoločenského poriadku.

Posledné dve prednášky sa zaoberajú zrodom a vývojom idey „homo oeconomicus“ od 18. storočia. Ten ako zástupca a nositeľ liberálnej dispozície a ako predpoklad vytvorenia novej štátnej rezóny sa stal špecifický svojím štatútom „iného“. Tentoraz to nie je skúsenosť internácie alebo exkomunikácia ako vo Foucaultových *Dejinách šílenstva* či v diele *Dozerat' a trestat'*, tentoraz ide o zvnútornené odlíšenie sa od právneho subjektu na základe vonkajších ekonomických vplyvov, ktoré je súvzťažné s liberálnou technikou vlády. Spontánnosť „homo oeconomicus“ je podľa Foucaulta kontrolným mechanizmom sama osebe, keďže vďaka svojmu prejavu nielen nastoľuje určité spoločensko-ekonomické vzťahy spadajúce pod pojem liberalizmu, ale navyše poskytuje liberálnej vláde moc, ktorá má tendenciu obmedzovať samu seba. Výsledná spoločnosť je neustálym cieľom praktického zasahovania a obmedzovania zo strany vládnej moci práve za účelom ochrany jej práv, pričom toto vedenie možno aplikovať aj na neekonomickú sféru.⁶ Systémové narušenie formálnych práv a slobôd tejto spoločnosti liberálnou vládou by teda viedlo k narušeniu podmienok liberálnej vlády vo všeobecnosti.

Foucaultova erudícia spojená s čiastočným redukovaním obsahu prednášok (snaha podať v rámci presne stanoveného času poslucháčom čo najširší vhľad do problematiky) sťažuje pochopenie a problematizuje často jednostranne zameranú argumentáciu. Profilácia jednotlivých ekonomických škôl, politických smerov a historických udalostí vyžaduje komplexnú multidisciplinárnu znalosť, bez ktorej sa Foucaultove tvrdenia môžu javiť len ako komplikované hypotézy. Čítanie bez vlastného autorského kontextu je zložité, aj napriek starším výzvam samotného autora.⁷ Podobne ako v predchádzajúcom prednáškovom cykle⁸ aj v *Zrození biopolitiky* sa nachádzajú pojmy ako „polícia“, „governmentalita“, „vládnuteľnosť“ či „etatizácia“, ktorých význam je do určitej miery problematický.

Pozitívnym prínosom Foucaultovej snahy je nielen organické prepojenie jednotlivých okruhov vedenia, ale aj sproblematizovanie bežne používaných pojmov (liberalizmus, trh, politika, konkurencia...) vďaka ich rekontextualizácii, ale aj návrat k opomínaným konštrukciám myslenia a k ich autorom (Lippmann, Pribram, Röpke, Eucken...). Foucault niekoľkokrát zdôrazňuje svoje zaujatie otázkami liberalizmu a netají sa ani

---

⁶ „... generalizácia ekonomickej trhovej reformy aj mimo peňažnej zmeny funguje v americkom neoliberalizme ako princíp porozumenia, rozširovania sociálnych vzťahov a individuálneho správania. Znamená to, že analýza v termínoch trhovej ekonomiky, teda v termínoch ponuky a dopytu, môže byť použitá ako analytická schéma na neekonomické oblasti“ (s. 213).

⁷ Predovšetkým ide o Foucaultovu požiadavku čítať dielo samo osebe. Okrem klasikov (Foucault sa za klasika rozhodne nepokladal) znalosť autora nie je nevyhnutná na pochopenie textu, práve naopak, sťažuje jeho porozumenie a predovšetkým bráni autorovi „stať sa iným“. Foucault sa vyslovil, že ak by mal moc, zaviedol by zákon anonymity. Každý by mohol pod jedným svojím menom či pseudonymom vyprodukovať len jedno dielo. Úloha kritiky by bola sťažaná a úloha skutočného čitateľa by sa posilnila.

⁸ Ide o prednáškový kurz na Collège de France v rokoch 1975 – 1976 pod názvom *Je potrebne brániť spoločnosť (Il faut défendre la société)*.

vlastným pozitívnym hodnotením niektorých aspektov liberalizmu, pričom treba podotknúť, že *Zrodenie biopolitiky* nie je apológiou či glorifikáciou liberalizmu, ale primárne jeho analýzou prostredníctvom „myslenia vonkajšku“.

Foucault teda tvrdí, že liberálna spoločnosť vo vzťahu k vládnej moci disponuje štruktúrou vzťahov, ktorých narušenie by podkopalo samotné zloženie moci prezentujúcej sa pod hlavičkou liberálnej vlády. Tento vzorec však platí vzhľadom na ekonomickú situáciu kapitalizmu, to ale poukazuje nie na slabosť Foucaultovej argumentácie, ale na jej relatívnosť, keďže spoločenský poriadok ustanovujúci sám seba je len dočasným precedensom. Je tu aj otázka, či práve zrod biopolitiky nebude v blízkej budúcnosti iniciovať potrebu obrany spoločnosti pred ňou samou.

Tomáš Gerbery

Mgr. Tomáš Gerbery
Katedra filozofických vied FHV UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR
e-mail: tomas.gerbery@gmail.com

MILAN VALACH:

Svět na předělu. O politické a morální krizi kapitalismu

Všeň: Grimmus 2009, 408 s., ISBN 978-80-902831-5-2

Milan Valach vo svojej monografii *Svět na předělu* podrobuje tvrdej kritike všetky prejavy totality, ktoré nachádza či už v kapitalistickom systéme, v reálnom socializme, alebo v hlbinej ekológii. Presvedčivosť jeho kritiky umocňuje skutočnosť, že autor nie je pri kritike selektívny. Poznáme knihy komunistov, ktorí odsudzujú kapitalizmus, no nedokážu rovnakým metrom merať aj bývalý režim. Poznáme knihy liberálov, ktorí odsudzujú komunizmus, no nedokážu vysloviť krivé slovo o kapitalistickom systéme. Valach na rozdiel od všetkých týchto ideológov kritizuje tak kapitalizmus, ako aj komunizmus, a preto jeho knihu nemožno zmysluplne odmietnuť ako jednostrannú. Jeho kniha je ľavicová, ale nie je to nijaký ideologický pamflet. Valach je vo svojej kritike konzistentný a nestranný. Aj vďaka tomu jeho monografia patrí k tým objektívnejším dielam, ktoré sa venujú reflexii bývalého režimu v Československu. Zohľadňujúc Valachove filozofické analýzy možno dokonca tvrdiť, že jeho monografia patrí k tomu najzaujímavejšiemu, čo v poslednom čase vzniklo v odbore politickej filozofie v českom a slovenskom prostredí.

Monografia je rozdelená na tri časti. Prvá nesie názov *Prítomnosť jako výzva ke změně*, druhá sa volá *Ekologická výzva ke změně*, treťou časťou je *Praktická podoba změny*. Vo všetkých troch častiach možno nájsť veľa pozoruhodných úvah, ktoré čerpajú z filozofie, sociálnej psychológie, antropológie, politológie či ekonómie. Medzi tie originál-